

בס"ד פרשת במדבר: האם צריך לשים שומרים סביב המקדש בזמן הזה

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה "וְהָיוּ יָחִינוּ סָבִיב לַמִּשְׁכָּן הָעֵדוּת... וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ מִשְׁכַּן הָעֵדוּת" (א, ג), נמצא כי אחד מתפקידי הלוויים הוא לשמור על המקדש. **המשך חכמה** (שם, ד"ה וסביב) הקשה, שהרי היו שלושה מחנות במדבר, מחנה ישראל, לווייה וכהונה. למחנה לווייה בעל קרי אסור להיכנס, ואם כן היכן חיו הלוויים עם משפחותיהם? בעקבות כך נקט, שאכן משפחות הלוויים חיו במחנה ישראל, ורק כאשר הייתה משמרת ללוי, היה ניגש למחנה לווים ושם שוהה. ובלשונו:

"הנה קיימא לן דבעל קרי מן התורה משתלח חוץ לשני מחנות, כדאמר רבי יוחנן ריש פרק אלו דברים. ואם כן איך היו הלוויים עושים במחנה שלהם, איך היו מותרים בתשמיש ואיך היו עם נשותיהם?! וצריך לומר דהלוויים השומרים משמרת הקודש היו סמוכים סביב למשכן העדות, ואהליהם ונשיהם וטפיהם היו חונים סביבות מחנם לפני מחנה ישראל."

בעקבות הפסוקים המורים על שמירת הלוויים בבית המקדש, נעסוק השבוע במצווה זו. נראה מי מצווה לשמור, היכן שומרים ומדוע נצטוו על השמירה. כמן כן נעסוק במחלוקת אחרונים, האם גם בזמן הזה שבית המקדש חרב יש עניין שימשיכו לשמור, והאם יש לברך על מצוות השמירה.

מקור השמירה

חובת השמירה מופיעה במספר מקומות בספר במדבר, בפרשת במדבר (פרק א') לאחר מניין בני ישראל, בסוף מפקד הלוויים (פרק ג'), וכן לאחר חטא קרח ועדתו (פרק יח). מהפסוקים שבפרשת קרח משמע, שהכהנים הם אלו שבעיקר שמרו, והלוויים התווספו עליהם, כדי לעזור להם לשמור את משמרת הקודש. נחלקו הראשונים, האם חובה זו נוהגת לדורות:

א. **רבי סעדיה גאון ובעל הלכות גדולות**, לא הזכירו את החובה לשמור על המקדש בספרי המצוות שלהם, וייתכן שהבינו שמצווה זו נהגה בזמן המשכן במדבר ותו לא. בביאור דבריהם כתב **הרב הלל בן שלמה** (שמירת המקדש עמ' 29), שהם הבינו שהשמירה האמורה בפסוקים כוונתה להזהיר את הכהנים והלוויים לבצע את עבודת המקדש כראוי, ולא לציין שמירה מיוחדת.

אם כן כיצד יישבו את הפסוקים בדברי הימים המפרטים את סדרי המשמרות, והמשנה במסכת עדויות (א, א) הכותבת שהכהנים שמרו בשלושה מקומות בתוך העזרה, ואילו הלוויים ממשפחות 'השוערים' שמרו בעשרים ואחד מקומות (ויש אומרים עשרים וארבעה)? בפשטות ניתן לומר כי ישנה חובה כזו, אך זו חובה שהנהיגו חכמים על פי צרכי השעה בלבד. ובלשונו:

"יש ממוני המצוות שאינם מזכירים בדבריהם כלל את מצוות שמירת המקדש... על פי המבואר לעיל, שמצוות השמירה אינה מפורשת בתורה ייתכן לפרש בדעתם כי מן התורה אין מצווה לקיים שמירה, וכל ההלכות הנוגעות לשמירה אינם אלא מתקנת חכמים, והם נקבעו לפי צרכי השעה".¹

ב. **הרמב"ם** (בית הבחירה ח, א) ו**הרמב"ן** (במדבר א, ג) חלקו וסברו, שמצוות השמירה היא מצווה מדאורייתא שנוהגת לדורות, אך למדו חובה זו ממקורות שונים. הרמב"ם למד דין זה מהפסוק בפרשת קרח 'ושמרתם את משמרת הקודש'. הרמב"ן לעומת זאת למד דין זה מהפסוק בתחילת פרשת במדבר "והלוויים יחנו סביב למשכן העדות".

זמן השמירה

מתי יש לשמור? נחלקו הפרשנים:

א. **הרמב"ם** (שם, ב) נקט שיש לשמור רק בלילה, ונראה שלמד זאת מהמשנה במסכת תמיד (כה ע"ב), המונה את המקומות בהם הכהנים והלוויים שומרים, ביחד עם סדרי השינה. בביאור טעמו כתב **התפארת ישראל** (תמיד א, א בועז), שמטרת השמירה היא כבוד המקדש, שלא יישאר דומם וריק מאדם, וביום כשיש כהנים ועם רב המתהלכים במקדש, אין צורך בשומרים.

ב. **המפרש** (תמיד שם) ו**התפארת ישראל** (שם) חלקו וסברו, שמצוות השמירה היא ביום ובלילה. גם **ערוך השולחן** (בית המקדש טו, ג) צעד בדרך זו ונימק, שאם הטעם הוא מחמת כבוד הרי שאין הבדל בין היום לבין הלילה, וגם ביום השומרים מוסיפים כבוד למקדש. ולראייה, שבארמונות המלכים יש שומרים גם ביום וגם בלילה. ובלשונו:

"לדעת הרמב"ם שם השמירה היא רק בלילה שכן כתב ושמירה זו מצותה כל הלילה, וכן כתב ר' עובדיה מברטנורא בפירושו ריש תמיד ומדות... אבל המפרש למסכת תמיד כתב דהשמירה היא בין ביום בין בלילה, ובאמת כיון דהשמירה הוא לכבוד וגדולה מה לי ביום ומה לי בלילה, וכן עד היום בהיכלי מלך ושרים השמירה בין ביום בין בלילה."

ג. **הראב"ד** (תמיד כז ע"א ד"ה צפונה) בגישת ביניים סבר, שיש מצווה לשמור גם ביום וגם בלילה, אך השמירה ביום מצומצמת מהשמירה בלילה ושומרים רק בצד צפון ודרום. את דבריו דייק מהפסוק בדברי הימים (א, כו, יז): "למִזְבֵּחַ הַלְוִיִּם שִׁשָּׁה לְצִפְנָה לַיּוֹם אַרְבָּעָה לְנֶגְבָה לַיּוֹם אַרְבָּעָה" - משמע שרק במקומות אלו היו שומרים ביום.

שמירה בזמן הזה

בזמן הזה, למרות שבית המקדש חרב, נפסק להלכה שמקום המקדש עודנו עומד בקדושתו, שכן "קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא". כפי שראינו בעבר (ויגש שנה ג'), מחמת קדושת המקום פסק רבי יהושע (עדויות ח, ו), שמעיקר הדין ניתן להקריב קורבנות ואף קורבן פסח בזמן הזה (אם כי ייתכן שיש צורך בתנאים נוספים כמו מקום המזבח).

¹ כפי שציין בדבריו, **הרב פערלא** סבר שגם רבי סעדיה גאון סובר שיש מצווה לדורות להעמיד שומרים למקדש, אלא שמצווה זו כלולה במצוות יראת המקדש (וההיגיון בכך, שבדברי הימים, במדרשים ובמשניות בהם מובאת השמירה, היא מובאת כדבר פשוט, ולא כחידוש של דוד או חכמים). פירוש זה מבוסס על ההנחה, שמטרת השמירה היא מחמת יראת המקדש, אך כפי שנראה להלן ישנה מחלוקת אם אכן זו מטרת השמירה.

על בסיס עיקרון זה של קדושת המקום, דנו האם חובה או על כל פנים מצווה להציב שומרים לבית המקדש גם בזמן הזה כשבית המקדש חרב. מלשון הרמב"ם קשה לדייק, שכן מצד אחד ניתן להבין שהשמירה היא לעולם, ומצד שני ניתן להבין שכוונתו בכל זמן שבית המקדש קיים. מחמת אי הבהירות, העלו האחרונים מספר סברות לחיוב או לפטור.

מחלוקת אחרונים

א. **האבני נזר** (יו"ד שם) סבר, שאין מצוות שמירה בזמן הזה. והוא נימק, שמלשון הרמב"ם (בית הבחירה ח, ו) הכותב שבשעת השינה לא לבשו הכהנים השומרים את בגדי הכהונה, משמע שבשעת השמירה היו לובשים. בין בגדי הכהונה, כלול האבנט העשוי מכלאיים, אותו ניתן ללבוש רק בשעת העבודה. מכאן מוכח, שהשמירה על המקדש נחשבת 'עבודת המקדש', וממילא בזמן הזה שהכהנים טמאי מתים ואסור לעבוד עבודה, בטלה השמירה.

גם הלווים אינם יכולים לשמור, שכן כאשר חילקו את הלווים למשמרות, קבעו איזה לוי נחשב משורר ואיזה נחשב שוער, וכפי שכתב **הרמב"ם** (כלי המקדש ג, י) לוי שהחליף עבודתו חייב מיתה בידי שמים. בזמן הזה הלווים לא יודעים באיזה תפקיד עבדה משמרתם במקדש, לכן אסור להם להיות שוערים, שמא משוררים היו. ובלשונו:

"ומכל מקום נראה לומר דשמירת הללוים בלאו הכי בכלל אין בזמן הזה, מאחר שחלקו דוד ושמואל למשמרות איזה מן המשוררים ואיזה מן השוערים כמבואר בכתוב. ושוערים היינו שומרים כנזכר לעיל, והכלל משורר ששיער במיתה. ומאין נדע מי המה השוערים."

הנצי"ב (משיב דבר ד, יא) **הרב יעקב אריאל** (אהלה של תורה ד, כב) ואחרונים נוספים לא קיבלו טעמים אלו של האבני נזר. והוכיחו מכך שהרמב"ם כתב שעבודת השמירה כוללת את 'הכהנים והלווים', שזו אינה נחשבת עבודה, שכן עבודה עושים רק הכהנים. את דיוקו של האבני נזר מהרמב"ם דחו, שייתכן שלבשו את בגדי הכהונה, אך ללא האבנט.

את סברתו לגבי הלווים דחו, שייתכן שרק כאשר ללווים יש משמרות קבועות, אז העובר בין משמרת למשמרת עושה איסור, אבל כאשר אף אחד מהלווים אינו יודע מה היא משמרתו, אין בכך איסור. מה עוד, שבפשטות מותר ללוי לעבור לתפקיד אחר בהסכמת הממונים, וודאי אם יש בכך צורך. וכן לא ברור שהמשמרות שהיו בזמן המקדש, חייבות להיות אותן המשמרות גם בזמן הזה.

ב. **הציץ אליעזר** (י, א) העלה אפשרות נוספת לפטור משמירה בזמן הזה. כיוון שאין אפשרות למנוע מגויים לעלות לבית המקדש למקומות האסורים להם, עדיף כבר לא להעמיד שומרים. שכן אם יעמידו שומרים שלא יכולים באמת למנוע כניסה למקומות האסורים, העבירה על חילול המקדש רובצת על השומרים שלא מבצעים את תפקידם. ובלשונו:

"ומה שרצוני להזכיר בזה לענייני הוא נימוק חשוב שראיתי בספר מעשי למלך על הרמב"ם, והוא זה, דכיוון דהאומות נכנסין לשם ואין בכחן לגרשם משם, טוב לנו להעלים עין מזה, אבל אם נעמיד שומרים יהיה חיוב עלינו לעכב על האומות שלא יכנסו לשם ובאמת אין אנו יכולים לעכב, אם כן הוי כאילו בידיעתנו נכנסים לשם ואיכא איסורא."

אולם, גם אם דבריו נכונים מצד הפרשה מאיסור, שילוח טמאים מחוץ למחנה וכדומה, לא ברור שצריך להימנע מלהעמיד שומרים מחמת כך. שכן כפי שראינו לעיל הגישה הרווחת בראשונים היא שמטרת השמירה לפאר את בית המקדש, ופאר למקדש ישנו מעצם נוכחות השומרים גם אם הם לא מונעים מלהיכנס. מה עוד, שלא ברור שצריך למנוע מגויים להיכנס².

ג. **הרב אשר וייס** (שמירת המקדש) סבר שאין מצוות שמירה בזמן הזה, כיוון שמטרת השמירה להוות מעין משמר כבוד לבית המקדש, שאין דומה פלטרינ' של מלך שיש עליו שומרים, לפלטרינ' שאין עליו שומרים. ממילא, כשבית המקדש חרב, אין טעם להעמיד שומרים.

ראייה לדבריו הביא מכך שכאשר דן (עשה כא) הרמב"ם במצוות מורא מקדש, הוא כתב שמצווה זו נוהגת גם בזמן הזה שבית המקדש חרב. לעומת זאת, כאשר דן (עשה כב) במצוות שמירת המקדש והחובה ללכת סביבו בכל לילה, לא הזכיר שמצווה זו נוהגת גם בזמן הזה, ולכן בפשטות סובר שהיא אינה נוהגת.

ברכה על השמירה

למעשה עולה, שאין הכרעה ברורה בין האחרונים האם יש מצוות שמירה בזמן הזה, ומכל מקום נראה שוודאי שאין איסור להעמיד שומרים רק 'זכר לשמירה במקדש', כפי שהציע **הרב יעקב אריאל** (שם). **הרב הלל בן שלמה** (שמירת המקדש עמ' 67), דן האם בזמן בו בית המקדש קיים ויהיה צורך בשמירה לכולי עלמא, צריך לברך על השמירה. למעשה העלה שאין לברך ממספר סיבות:

א. **הרשב"א** (שו"ת א, יח) כתב שאין לברך על מצווה שלא כוללת מעשה, ולכן לדוגמא אין לברך על מצוות שמיטת כספים, שכן לא עושים מעשה בעת השמטת הכספים. הוא הדין בשמירה על מקום המקדש, למרות שלחלק מהדעות חובה לעמוד, אסור לישון וכדומה, בכל זאת מצווה אינו כוללת מעשה של ממש, ולכן אין לברך עליה.

ב. **רבינו בחיי** (כד הקמח, ציצית) סבר שאין לברך על מצוות שקיומן פשוט על פי השכל, שכן לא שייך לומר 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו', שהרי גם הגויים מחויבים להתנהג על פי ההיגיון. על בסיס זה ניתן לטעון, שגם מצוות שמירת המקדש היא מצווה שכלית, שכן בכל הארמונות בעולם יש שומרים, וממילא אין לברך על השמירה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...

² גם **האבני נזר** (יו"ד תמט) העלה אפשרות, שמטרת השמירה למנוע מזרים להיכנס, וכן נראה שנקט **הגר"א**. מדוע שאר המפרשים לא נקטו כך, למרות שכפירוש זה משמע מלשון הפסוקים בפרשת קרח? **הרב אשר וייס** (שמירת המקדש) יישב, שייתכן שטעם זה היה נכון רק בזמן המדבר, שלא היו למשכן דלתות וכל זר היה יכול להיכנס, מה שאין כן בזמן המקדש, ששערי העזרה ננעלו בלילה.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com